

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академична длъжност ДОЦЕНТ
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално
направление 3.9. ТУРИЗЪМ (География на туризма, регионална икономика и развитие),
обявен в ДВ, бр.49/06.06.2023 г.
за нуждите на катедра „Биология“ към Факултета по природни науки
на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“
с единствен кандидат д-р Севджан Ф. САБРИЕВА

Рецензент

проф. д-р Тодорка Сашкова Кабакчиева,
област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално
направление 3.9. Туризм (Комуникация и социология на туризма и на регионалното развитие),
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Рецензията е изготвена на основание Заповед РД-16-101/28.08.2023 г. на Ректора на Шуменския университет и Решение на Научното жури от 20.09.2023 г. Нейното съдържание е съобразено с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Правилника за развитието на академичния състав в Шуменския университет.

I. Персонална характеристика на кандидата по обявения конкурс

Въз основа на приложената професионална автобиография от кандидата д-р СЕВДЖАН САБРИЕВА насочвам вниманието на научното жури към следните по-съществени факти от нейното развитие и академичен опит, които дават основание за допускане и участие в конкурса:

- завършва висше образование с ОКС „магистър“ (специалност „География и биология“), придобита в Шуменския университет „Епископ К. Преславски“, през 2002 г.;
- началото на трудовата си дейност поставя през 2003 г. като учител по география и биология в ОУ „Димитър Минчев“, с. Паскалево, община Добрич;
- академичният ѝ стаж в Шуменския университет е свързан преди всичко с преподавателска дейност в ПН 3.9. Туризм Започва през 2006 г. – отначало води семинарни и практически упражнения, после преминава последователно през длъжностите „старши асистент“ (2009 г. – 2011 г.), „главен асистент“ (2011 г. – 2015 г.), „асистент“ (2015 г. – 2018 г.), „преподавател“ от 2018 г. до настоящия момент;
- през 2018 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика (Регионална икономика и администрация) въз основа на защитена в УНСС – София дисертация на тема „Влияние на регионалната политика в туризма“.

II. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания и изискванията на Шуменския университет

Рецензентът констатира пълно съответствие на научно-изследователската и преподавателската дейност на кандидата с ППЗРАСРБ и Правилника за развитието на академичния състав в Шуменския университет въз основа на представените документи от д-р САБРИЕВА: справка за изпълнение на минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ със съответните доказателства, списък на забелязаните цитирания, декларация за достоверност, справка за оригиналните научни приноси, справка за допълнителните показатели, приложими за съответната област по чл. 57 а, ал.2 от ППЗРАСБ.

III. Количествена характеристика и оценка на представените научни публикации

За участие в конкурса д-р Севджан САБРИЕВА заявява:

- като хабилитационен труд **1 монография** (в съавторство);
- **1 статия**, публикувана в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация (в равностойно съавторство);
- **34 статии**, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове, от които **10 самостоятелни** (27,8%), останалите – в равностойно съавторство.

6 от статиите са на английски език.

Общият брой публикации е **36** с обем за автора **362** страници. (Таблица 1.)

№	Вид на публикацията	Авторство		Език на публикациите		Брой публикации	Брой стр. на автора
		Самост.	В съавт.	Бълг.	Англ.		
1.	Монография	-	1	1	-	1	165
2.	Статии	10	25	29	6	35	197
Общо						36	362

Таблица 1. Публикации, представени по качествени и количествени признаци

1. Оценка на хабилитационния труд (Група В, Показател 3.)

За хабилитационен труд на кандидата е представена монографията „Туристическа инфраструктура и суперструктура“ (2019 г.). Монографията е написана в съавторство, при което от общо 418-те ѝ страници 144 стр. са декларирани като самостоятелно творчество на С. САБРИЕВА. (При по-внимателно вглеждане и отброяване обаче се оказва, че авторските страници са 165, без приложенията.)

Авторското участие на кандидата в разглежданата монография е отразено в:

- Глава 1. Теоретични основи на материалната база на туризма, точка 1.7. Икономически аспекти на материалната база на туризма (6 стр.);

- Глава 2. Видове туристическа суперструктура и инфраструктура, точка 2.7. Търговски обекти (4 стр.);
- Глава 3. Инфраструктура и суперструктура на различните видове туризъм, точки 3.3.6 Суперструктура за развлекателен туризъм, 3.3.7. Суперструктура за културен туризъм и 3.3.8. Суперструктура за делови туризъм (вс. 15 стр.);
- цялата Глава 5. Инфраструктура и суперструктура на българския туризъм (вс. 129 стр.);
- Глава 6. Съвременни тенденции и перспективи, точка 6.1. Възможности за развитие на туристическата инфраструктура и суперструктура в България (11 стр.).

Монографията разглежда проблематика, която е изключително слабо представена в българската литература. За първи път се прави регионален преглед за страната, както и за първи път се предлага сравнително изчерпателна характеристика на видовете туристическа инфраструктура и суперструктура. Често подценяваното териториално-устройствено планиране също е във фокуса на вниманието. В изцяло авторската за кандидата Глава 5. са разгледани спецификите на туристическата инфраструктура и суперструктура в 6-те района за планиране на България: места за настаняване, заведения за хранене и развлечения, транспортна инфраструктура, туристически информационни центрове, туристически агенции, ваканционни селища, курорти, екопътеки, музеи и др. специфични съоръжения и елементи, формиращи продукта на различните видове туризъм за отделните райони и изградени специално за създаване на подходящи условия за туристите.

Материалната база на българския туризъм, анализирана от автора в Глава 5., е често дискутирана тема, но недостатъчно и задълбочено проучвана и систематизирана. В текста е обърнато внимание на възникването, развитието и нормативната рамка на тази база като структуроопределящ елемент с първостепенно значение за туристическия сектор от икономиката на страната. Приходите на този стопански отрасъл са в пряка зависимост от наличието и качеството на материалната база – тя може да привлича туристите, както и да пренасочва туристопотоците.

Глава 5. от монографията проблематизира тази актуална тема в управлението на съвременния туризъм в районите за планиране на България и териториално-туристическите структури и ресурси на местно ниво. Те изпълняват ролята на опорни точки за постигане на устойчивост в развитието на туризма в регионален и национален план. Това определя и изследователския фокус на автора, стъпващ на задълбочено разглеждане на особеностите на туристическата инфраструктура и суперструктура на отделните райони.

В качеството ми на научен редактор на монографията, запознат в дълбочина с изследователския труд, имам основание да посоча следните основни приноси, отнасящи се до самостоятелното творчество на кандидата в предложения текст:

- в теоретичен план – разглежда се проблематика, слабо представена в българската научна литература. За първи път се прави подобен регионален преглед за страната, както и за първи път се предлага сравнително изчерпателна характеристика на видовете туристическа инфраструктура и суперструктура. Съществен принос на автора са осъществените лични проучвания за обезпечеността и състоянието на туристическата материална база в 6-те района за планиране в България;
- в практико-приложен план – с приносен характер са изведените насоки и възможности за бъдещо развитие на туристическата инфраструктура и суперструктура и формирането на тази база на туристическата политика на страната.

Частта от монографията, авторско дело на кандидата, притежава всички атрибути на задълбочено, самостоятелно проведено научно изследване с приноси в теоретичен и практико-

приложен план. Получените резултати, изводи и препоръки очертават и насоки за последващи изследвания в тематичната област на труда.

2. Количествена характеристика и оценка на останалите приложени публикации (Група Г, Показатели 6. и 7.)

Освен монографичен труд д-р С. САБРИЕВА представя за участие в конкурса и 35 статии, от които 10 са самостоятелни, останалите са писани в равностойно съавторство. Посоченият брой говори в полза на кандидата не само като количествен показател, но и като широка интердисциплинарна тематична обвързаност на изследванията. Само една от публикациите (в сборник, индексирани в Web of Science) попада в графата на Показател Г.6. *Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация.* Останалите 34 са отнесени към Показател Г.7. *Статии и доклади, публикувани в нереперирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томовете.*

Предложените текстове третират актуални проблеми от теорията на туризма, които рецензентът обособява в следните 5 тематични групи:

1. Териториални специфики в развитието и управлението на туризма (Показател Г.7.: 7.1., 7.2., 7.4., 7.7., 7.12., 7.19., 7.23., 7.29., 7.30. – 9 броя)
2. Туристически ресурси (Показател Г.6.: 6.1. и Показател Г.7.: 7.5., 7.6., 7.8., 7.9., 7.11., 7.15., 7.20. – 8 броя)
3. Специализирани видове туризъм (Показател Г.7.: 7.3., 7.10., 7.21., 7.22., 7.24., 7.31. – 6 броя)
4. Туристическа инфраструктура и суперструктура (Показател Г.7.: 7.13., 7.14., 7.16., 7.17., 7.18. – 5 броя)
5. Хотелиерство (Показател Г.7.: 7.26., 7.27. – 2 броя)
6. Обучение в областта на туризма (Показател Г.7.: 7.25., 7.32. – 2 броя)
7. Други (Показател Г.7.: 7.28., 7.33. и 7.34.)

В първата тематична група са обособени публикациите, които засягат особеностите, проблемите и насоките за териториалното развитие и управлението на туризма на национално, регионално и локално ниво. Отделните текстове представят анализ на състоянието в различни общини, области, региони за планиране и туристически райони на България и извеждат основни ориентири и тенденции за развитие на сектора в тях. В групата попадат и статиите, които разглеждат своеобразието на туризма в чуждестранни туристически точки (7.29.). Това тематично направление отразява трайния изследователски интерес на кандидата. То е първостепенно, не само като брой публикации (общо 9), но и като приносен характер в сферата на теорията и практическата приложимост на резултатите от изследванията. Самостоятелните публикации на автора в тази група са 3 (7.2., 7.7. и 7.12.)

Част от публикациите се отличават с подчертан практико-приложен характер, но стъпват на базови теоретични концепции и представи от теорията на туризма. Текстовете предлагат оценъчна интерпретация на съвременното състояние и перспективите за развитие на отрасъла по места, проследяват различията в териториалното развитие, акцентуват силните и слабите страни, коментират рисковете и предлагат насоки за действие. Такива са трудовете,

съсредоточени върху Варненското Черноморие (7.2. – самостоятелна публикация), туристически район Рила – Пирин (7.7. – самостоятелна публикация), Югозападния и Североизточния район за планиране (7.12. – самостоятелна публикация и 7.23.), област Монтана (7.30.). Предимствата на защитените територии в туристически район Стара планина и възможностите за валоризацията им са обосновани чрез използване на общоприети критерии (7.1.). Анализът на пътуванията между България и Турция (7.19) също е причислен към разглежданата тематична трупа, както и проблема за управлението на човешките ресурси в туризма като особено важен и актуален (7.4.).

Кандидатът предлага и други регионални разработки, но те са отнесени към останалите тематични групи поради по-специфичните си предметни области на изследване.

Втората тематична група – Туристически ресурси – включва 8 публикации, които проучват основните видове природни и антропогенни туристически ресурси в страната и в частност в отделни туристически райони. Независимо, че самостоятелната публикация на кандидата в тази група е само 1 (7.6.), то общият им брой свидетелства за сериозна ангажираност с темата и задълбочено изследователско търсене.

Тук се откроява текстът за ролята на природните туристически ресурси за формиране на туристическата репутация на България (6.1.), който е публикуван в наукометричната база Web of Science. За първи път в научната литература се проблематизират възможностите, ефективната експлоатация и реализацията на потенциала на тези туристически ресурси в пряка връзка с установяването на ползотворна, действаща и съзнателно управлявана репутация на туристическата територия. Авторите защитават тезата, че репутацията на една територия се базира преди всичко на териториалната индивидуалност, която е композирана от (1) идентификационните характеристики на мястото и (2) съвкупността от неговите отличителни особености и ресурси, а природните забележителности, като важна съставна част в този комплекс играят важна роля и могат да бъдат определящ фактор.

Част от останалите публикации от групата коментират съвременните тенденции в усвояването и използването на антропогенните туристически ресурси в България (7.9); опазването на природните туристически ресурси като необходимо условие за устойчиво развитие на българския туризъм (7.20.) и правят регионален преглед на двата основни вида ресурси в туристическите райони Рила – Пирин (7.6. – самостоятелна разработка), Родопи (7.8.) и Варненския Черноморски район (7.11.). Културното и природното наследство, включено в Списъка на ЮНЕСКО, също попада в центъра на изследователското внимание като туристически ресурс – в сравнителен план са анализирани обектите в този списък в отделните балкански страни и тяхното влияние върху туристическото развитие на региона (7.5.).

С методически принос в тази тематична група прави впечатление текстът, представящ технология за изучаване на туристическите ресурси в родното селище (7.15.). Насочена към студентите в специалност „Туризъм“ на Шуменския университет, подобна методика има възпитателни функции и спомага за развитието на практическите и интелектуалните способности на обучаваните. Творческата активност и предварителната подготовка дават възможност за организиране на познавателни дейности на различни нива (изследване, анализиране, сравняване, обобщаване, прогнозиране), като изискват детайлно запознаване с генезиса, формите, класификацията и функциите на отделните ресурси. За онагледяване на изведения алгоритъм е направена кратка характеристика на туристическите ресурси във Варна.

В третата тематична група – Специализирани видове туризъм – попадат 6 броя публикации (от тях 2 са самостоятелни разработки на кандидата), които обсъждат алтернативните

форми на туризъм като „контрапункт“ на масовия, териториално и времево концентриран туризъм на ХХ век. В изследователския фокус попадат състоянието, проблемите и възможностите за приложение и усъвършенстване на тези форми по места – в туристически район Родопи (7.3. – самостоятелна публикация), в Южен централен район за планиране (7.10. – самостоятелна публикация), в Северен централен район (7.21.), в област Добрич (7.22.), в община Балчик (7.24.), в община Долни Чифлик (7.31.). Акцентът в разработките е върху разкриване на съществените особености на различните специализирани видове туризъм и трансформирането им в туристически продукт.

Четвъртата тематична група – *Туристическа инфраструктура и суперструктура* – обхваща научните публикации (5 броя), които са залегнали в основата на заявления в този конкурс хабилитационен монографичен труд. От тях 2 са самостоятелни (7.13. и 7.14.), останалите са в равностойно съавторство (7.16., 7.17., 7.18.)

Петото тематично направление – *Хотелиерство* – е представено от 2 публикации, които коментират съвременното състояние и маркират перспективите в развитието на настанителната база в Северния централен и Североизточния регион за планиране (7.26, 7.27.). Направени са лични проучвания и са изведени насоки за подобряване на състоянието на базата, качеството на услугите и повишаване на конкурентоспособността с цел нарастване на приходите от туризма.

Последната тематична група, свързана пряко с конкурса – *Обучение в областта на туризма* – също включва 2 публикации. Първата разглежда междупредметните връзки в университетското обучение по информационни технологии, географски и туристически дисциплини на студентите от специалност „Туризъм“ (7.25.). Втората е самостоятелна разработка на кандидата и тематизира образователната мобилност на колежаите от специалност „Туризъм“. Осъщественият структурен и сравнителен анализ на учебните планове позволява да се отбележат възможностите за надграждане към следващите образователно-квалификационни степени.

Текстовете, отделени в раздел **Други** (7.28., 7.33. и 7.34.), са извън тематичния обхват на конкурса.

Според рецензента приносният характер на публикациите извън основния хабилитационен труд може да бъде обвързан с:

- обогатяването на научното познание в областта на географията на туризма с теоретично обосновани и практически приложими изследвания на ключови аспекти и основни компоненти на туристическата система като териториална и производствена структура;
- предложените методически указания и извеждането на алгоритъм за изучаване на комплексния характер и особеностите на природните и антропогенни туристически ресурси, с които разполага родното селище;
- изясняването на съществени характеристики на някои от специализираните видове туризъм през призмата на регионалното развитие.

Като цяло представената научна продукция на д-р С. САБРИЕВА е с подчертана целенасоченост, аналитичност и практическо-приложна ориентация и съдържа следните сравнителни предимства:

- ясно изразен регионален подход към отделните теми, което придава утилитарна стойност на проучванията;
- разработване на актуални проблеми от управленската практика на териториалното

развитие на туризма в България на различни пространствени равнища – свидетелство за конструктивния характер на научната продукция;

- значителна част от текстовете са в съавторство с утвърдени изследователи в областта на туризма – доказателство както за способност за работа в екип, така и за качествени натрупвания в изследователската дейност чрез добра школовка.

3. Забелязани цитирания

От представените в конкурса данни се установява, че публикации на кандидата са цитирани в 8 текста (Група Д, Показател 12. *Цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране*). От цитираните публикации 2 са самостоятелни.

IV. Количествена характеристика и оценка на учебно-преподавателската, проектната и административно-организационната дейност на кандидата (след придобиване на научната степен „доктор“)

В периода 2018 г. – 2023 г. като преподавател в Департамента за информация, квалификация и продължаващо образование (ДИКПО) на Шуменския университет във Варна и катедра „География, регионално развитие и туризъм“ (преди това катедра „Туризъм“) към Факултета по природни науки д-р С. САБРИЕВА води семинарни и практически упражнения на студенти в специалностите „Туризъм“, „География и регионална политика“, „География и биология“, „История и география“, както и курсове за допълнителна професионална квалификация „Учител по география и икономика“. Организира и провежда практиките на студентите по Хотелиерство и ресторантьорство. Научен ръководител е на успешно защитили дипломанти в специалност „Туризъм“, ОКС „бакалавър“ и рецензент на дипломни работи. Съдейства за провеждане на държавните изпитни сесии на бакалаври и магистри от специалност „Туризъм“, член е на комисия за присъждане на I Професионално-квалификационна степен в ДИКПО – Варна.

В университетската платформа на Шуменския университет за обучение в електронна среда С. САБРИЕВА създава 16 дигитални курса с достъпни, качествени онлайн ресурси и практически задачи за студентите по водените от нея дисциплини.

Съавтор е на 1 учебник (Василева В., Д. Кабакчиева, С. САБРИЕВА, Антропогенни туристически ресурси на България, Шумен: Химера, 2020.).

През 2018 г. и 2022 г. участва в мобилност по програмата Еразъм+ в Klaipeda State University of Applied sciences, гр. Клайпеда, Литва и в Nevsehir Haci Bektas Veli University, Невшехир, Турция

За разглеждания период С. САБРИЕВА е включена в разработването и осъществяването на общо 7 научноизследователски проекта:

- 1 национален (2022 г. – 2023 г. Национална програма „Млади учени и постдокторанти – 2“ на тема „Съвременно състояние и възможности за развитие на алтернативни форми на туризъм в България“);
- 6 университетски, на два от които е ръководител.

Проектите имат пряка връзка с тематиката на конкурса и показаните публикации в него и са оказали въздействие върху постигането на високо качество на изследователската и преподавателската дейност на кандидата.

С. САБРИЕВА участва в колективни органи на управление на Шуменския университет и изпълнява своите академични задължения към тях.

Член е на Българското географско дружество.

V. Лични впечатления от кандидата

Личните впечатления на рецензента от кандидата в конкурса се базират на дългогодишна съвместна работа с него. В преподавателската си дейност д-р С. САБРИЕВА изпълнява безукорно задълженията си, съгласно учебните планове и разписи за всеки семестър, като демонстрира високи критерии – и към своята подготовка, и спрямо подготовката на студентите. Работата ѝ се отличава с прилагането на широк арсенал от активни форми и методи на преподаване. Тя е преподавател, които с лекота и с висок ефект използва съвременните техники и технологии в образователния процес. Правят впечатление всеотдайността ѝ и готовността да съдейства на студентите, отговорността ѝ към поставените задачи и старанието в тяхното изпълнение. Между студентите и колегите се ползва с много добра репутация, защото притежава необходимите качества за всеки един университетски преподавател – познания и осведоменост, компетентност и коректност в служебните и лични отношения.

VI. Критични бележки и препоръки

Рецензентът няма критични бележки по същество, но смята за уместно да отбележи следното:

1. В материалите за конкурса се откриват доста непрецизирани данни, представени от кандидата, което е в ущърб на самия кандидат:

- веднъж авторското участие в монографията например е посочено като 144 страници (в справката за минималните изисквания), втори път са декларирани „162 страници авторски, от които 12 страници с приложения“ (в резюметата на научните публикации). Коректната цифра в крайна сметка е 165 авторски страници без приложенията;
- невнимателно са обобщени публикациите по тематични направления (в справката за оригиналните научни приноси) и съответно приносната им тежест е нефокусирана;
- три от статиите (7.28, 7.33 и 7.34) нямат връзка с темата на конкурса.

2. Във всички предложени материали се забелязва negliжиране на пунктуацията, правописа, стилистичното и техническото оформление. Вярно е, че деловата документация и статистическите данни (които като цяло доминират в авторската продукция) изискват по-особена подредба и интерпретация, но грижливото отношение към стила и езика е общовалидно правило, пренебрегването на което винаги оставя недобро впечатление.

Като се има предвид съдържанието и тематиката в предложените за рецензиране научни трудове, може да бъдат формулирани следните препоръки към кандидата:

- да развива и затвърждава позицията си на изследовател на проблемите на туризма и регионалното развитие, кореспондиращи със съвременните тенденции в тази сфера;
- в бъдещата си работа, да насочи вниманието си върху самостоятелни проучвания и публикации, за каквито има значителен потенциал.

Заклучение

Проверката на представените материали за конкурса не констатира нарушения в процедурата. Спазени са разпоредбите на ЗРАСРБ и Приложението към чл. 1а (1) от ППЗРАСРБ за Минималните национални изисквания към научната, преподавателската и/или художественотворческата или спортната дейност на кандидатите за заемане на академичната длъжност ДОЦЕНТ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.9 Туризъм.

Заявените документи от д-р СЕВДЖАН САБРИЕВА и оценката на публикациите ѝ дават основание за следните изводи:

1. Кандидатът притежава образователна и научна степен „доктор“. Работи като преподавател във висшето училище, обявило конкурса. Осигурена му е необходимата аудиторна и извън аудиторна заетост.

2. Кандидатства в конкурса с достатъчна по количество научна продукция, които не повтаря представената за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и включва 36 труда – 1 монография (в съавторство) и 35 статии – с общ обем от 362 страници.

3. В своята съвкупност рецензираните публикации съдържат съществени теоретични и методически приноси и научно-приложни резултати в областта на географията на туризма, регионалната икономика и развитие.

4. По всички необходими групи от показатели са декларирани общо **444,98 точки** при минимални изисквани 400 точки.

- Група А, Показател 1. – **50 т.** при минимални национални изисквания: 50 т.
- Група В, Показател 3. – **100 т.** при минимални национални изисквания: 100 т.
- Група Г, Показатели 6. и 7. – **214,98 т.** при минимални национални изисквания: 200 т.

• Група Д, Показател 12. – **80 т.** при минимални национални изисквания: 50 т.

5. Няма доказано по законно установения ред плагиатство в научните трудове.

Въз основа на изложената информация и оценки рецензентът стига до заключението, че д-р СЕВДЖАН ФИКРИ САБРИЕВА отговаря изцяло на изискванията по установените количествени и качествени критерии за заемане на академичната длъжност ДОЦЕНТ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.9. Туризъм (География на туризма, регионална икономика и развитие); дава крайната си положителна оценка за кандидата и го предлага за избор на горепосочената академична длъжност в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

гр. Шумен
21.10.2023 г.

Рецензент:
проф. д-р Тодорка Кабакчиева